

Handläggare
Eva-Lis Brinkensten
Telefon: 08-508 09 306**Till**
Norrmalms stadsdelsnämnd
2017-04-20

Program för miljöövervakning av biologisk mångfald och relaterade ekosystemtjänster

Remiss från Miljö- och hälsoskyddsnämnden Dnr 2016-16202

Förvaltningens förslag till beslut

1. Remissen besvaras med förvaltningens tjänsteutlåtande.
2. Paragrafen justeras omedelbart.

Johanna Engman
stadsdelsdirektörBritt Mattsson
avdelningschef

Sammanfattning

Miljö- och hälsoskyddsnämnden har remitterat miljöförvaltningens förslag till *Program för miljöövervakning av biologisk mångfald och relaterade ekosystemtjänster* till bl.a. stadens stadsdelsnämnder. I programmet beskrivs hur miljöförvaltningen i samverkan med ett flertal andra förvaltningar i staden ska arbeta för att följa tillståndet i stadens natur, avseende både flora och fauna och mark- och vattentillstånd för att försäkra sig om att staden utför rätt prioriterade åtgärder, på rätt platser och vid rätt tidpunkt. Insatserna handlar om att inventera olika växt- och djurarter för att följa naturens tillstånd samt att följa upp stadsdelsförvaltningarnas arbete med parkskötsel och naturvård i syfte att se vilka metoder som är mest effektiva, också ur kostnadssynpunkt. Syftet är att stärka naturens förutsättningar att fortsätta producera de för människan livsviktiga ekosystemtjänsterna.

Förvaltningen anser att programmet är tydligt och att planerade insatser för övervakning är prioriterade och bidrar till att uppnå stadens mål om hållbar mark och vattenanvändning enligt miljöprogrammet. Förvaltningen vill särskilt poängtera att programmets höga ambitioner i skötseln av naturmark inte ryms inom nuvarande budgetram. Förvaltningen föreslår att fördelningsnyckeln för stadsmiljö behöver ses över. Förvaltningen skulle vilja kunna söka stöd från miljöförvaltningen i sitt arbete med att ta fram skötselplaner och trädvårdsplaner och i upphandlingssituationer.

Bakgrund

Miljö- och hälsoskyddsnämnden har remitterat *Program för miljöövervakning av biologisk mångfald och relaterade ekosystemtjänster* (dnr:2016-16202) till bl.a. stadens samtliga stadsdelsnämnder och ett antal fackförvaltningar i staden. Remisstiden sträcker sig till den 21 april. Ärendet hanteras med omedelbar justering.

Ärendet

Miljö- och hälsoskyddsnämnden är intresserade av att höra om andra nämnder anser att miljöförvaltningens *Program för miljöövervakning av biologisk mångfald och relaterade ekosystemtjänster* ger det stöd som är avsett, om planerad övervakning har rätt prioritering, om det finns andra undersökningar som behöver göras, om det finns annat stöd som de olika nämnderna skulle vilja ha från miljö- och hälsoskyddsnämnden avseende frågor kring biologisk mångfald och ekosystemtjänster.

Sammanfattning

Det är en utmaning att samtidigt som staden växer så snabbt som Stockholm gör just nu, med en historisk satsning på bostäder och tillhörande infrastruktur, samtidigt återskapa, bevara, vårda och utveckla stadens park- och naturområden och de ekosystemtjänster som dessa tillhandahåller. En varierad naturmiljö är av stor betydelse för invånarnas livskvalitet samt en förutsättning för de biologiska och ekologiska funktionerna. En regelbunden, välplanerad och systematisk övervakning är ett viktigt hjälpmedel i detta arbete som syftar till att följa naturens tillstånd över tid för att kunna sätta in rätt åtgärder, på rätt plats i rätt tid. Med kunskap om de förändringar som sker i naturmiljön så kan befarade negativa konsekvenser av en utbyggnad vändas till positiva tillskott. Pågående klimatförändringar understryker behovet av att värna en resiliert naturmiljö som kan skydda mot värmeböljor, översvämningar, rena luften, tillhandahålla pollineringsstjänster mm.

Miljöförvaltningens uppdrag

Miljö- och hälsoskyddsnämndens reglemente anger bl.a. att det ankommer på nämnden att ”genom miljöövervakning följa tillståndet i luft, mark, vatten och den biologiska mångfalden samt miljöns inverkan på människors hälsa.” Stadsledningskontoret har föreslagit att utöka uppdraget så att det också innefattar ”bistå med expertkompetens och strategiska underlag vad gäller utveckling av biologisk mångfald.” Trots en rad insatser de senaste två decennier så saknas det ännu en strukturerad plan för att följa florans och faunans tillstånd och ett program för miljöövervakning behövs för att uppfylla miljö- och hälsoskyddsnämndens mål.

Stockholms miljöprogram 2016-2019

Målen avseende hållbar mark- och vattenanvändning innefattar bl.a.

- Framtagande av indikatorer för att följa upp skötsel av stadens parker och naturområden för att säkerställa god naturvård som stärker och utvecklar den biologiska mångfalden i stadens befintliga grönstruktur.
- Stadens vattenområden ska stärkas vad gäller biologisk mångfald och rekreation
- Ekosystemtjänster ska främjas för att bidra till en god livsmiljö
- Staden ska ha en livskraftig grönstruktur genom bl.a.
 - Upprätthålla och utveckla ekologiskt värdefulla områden och ha variation i kultur och naturlandskap
 - Ändamålsenlig skötsel
 - Hänsyn tas till biologisk mångfald vid ibruktagande av ny mark, bl.a. genom grönytekompensation.
- Invånarna ska ha tillgång till parker och natur med höga rekreations- och naturvärden.

Ansvarsfördelningen mellan stadens olika förvaltningar beskrivs under punkter aktörer.

Lagkrav och nationella miljökvalitetsmål

Delar av Stockholms växt- och djurliv skyddas av nationell och/eller EU-lagstiftning. Staden har åtta natur- och kulturresevat samt tre Natura 2000-områden som skyddas i Miljöbalken och EU:s habitatdirektiv. Det sextonde nationella miljökvalitetsmålet, ett rikt djur- och växtliv, handlar specifikt om biologisk mångfald och ekosystemtjänster och betonar att arters livsmiljöer och spridningsvägar säkerställs.

Syfte och strategi

Syftet med detta program är att samordna de insatser inom miljöövervakning som miljöförvaltningen ansvarar för, att samla och utbyta information om vad andra instanser i staden gör. Det ska vara till nytta för olika kontor inom staden, såsom skötselansvariga på stadsdelsförvaltningarna och exploateringskontoret, som arbetar med grönytekompensation.

De digitala kartunderlag som beskriver grönstrukturen ska kunna användas direkt av alla aktörer och tillhandahålla aktuella vetenskapliga underlag som kan användas för att illustrera förändringar och som hjälp för att avgöra vilka insatser som är prioriterade.

Befintlig övervakning av vatten, natur- och kulturresevat

Övervakning av ekologisk status och biodiversitet i sjöar och vattendrag föreslås analyseras med hjälp av befintlig data.

Miljöförvaltningens tillsynspersonal gör återkommande uppföljningar av reservatens bevarandestatus genom inventering av olika skyddsvärda arters skogsdynamik. Dessa insatser föreslås kompletteras med insatser utanför reservaten.

Förankring inom staden

Det är viktigt att det kunskapsunderlag som tas fram kommer till användning i stadens olika verksamheter. Miljöförvaltningen avser bistå med kunskap om ekologi och naturvård t.ex. genom publicering av ekologiska faktaunderlag, indikatorer, webverktyget Miljöbarometern samt lagring och tillgängliggörande av digitala kartunderlag och databaser via webverktyget Miljöportalen.

Aktörer

Ansaret för stadens natur är uppdelat på en rad olika aktörer förutom miljöförvaltningen.

Exploateringskontoret arbetar med ekologiska förstärkningsåtgärder såsom grönytekompensation i samband med exploatering *Stadsdelsförvaltningarna*, 14 stycken, ansvarar för planering, skötsel och underhåll av parker och naturmark.

Trafikkontoret ansvarar för att leda och utveckla förvaltning av parker och grönområden och för träd på gatumark, kommuncentrala parker samt drift av stadens gemensamma parkdatabas.

Stadsbyggnadskontoret ansvarar för strategisk planering av grönområden t.ex. genom framtagandet av översiktsplanen. De sköter dispensgivning i naturreservat och har ekolog.

Idrottsförvaltningen ansvarar för friluftsanläggningar samt för fiskevård och med att anlägga groddammar.

Fastighetskontoret förvaltar stadens markinnehav utanför stadens gränser, bl.a. skogs- och jordbruksmark.

Stockholm vatten och avfall AB utför vattenprovtagning och inventerar växt- och djurlivet i vattenmiljöer.

Stadsmuseet ansvarar för kulturminnesvård i landskapet.

Kyrkogårdsförvaltningen ansvarar för skötsel och drift av kyrkogårdar, t.ex. Skogskyrkogården, vilka har stor betydelse för biologisk mångfald.

Naturvårdsåtgärder

Staden har de senaste tjugo åren genomfört naturvårdsåtgärder t.ex. genom kompensation för grönytor som bebyggts. Staden har också succesivt anlagt fler groddammar och restaurerat ett antal våtmarker. Som underlag för ekologiska landskapsanalyser används den s.k. grönytefaktorn,. Det är stadens planeringsinstrument för att arbeta operativt med urbana ekosystemtjänster genom att uppmuntra biologisk mångfald, klimatanpassning och sociala värden i ny bebyggelse. Grönytefaktorn innebär att exploatörerna

får poäng för att på olika sätt planera in grönska och vatten såsom träd, dammar, gröna tak och gröna väggar. Att införskaffa bättre kunskaper om det nuvarande tillståndet i stadens biologi samt att identifiera de svaga sambanden i grönstrukturen är en förutsättning för att kunna föreslå förstärkningsåtgärder. Detta bidrar till en effektivare miljöövervakning, minskar belastningen på enskilda handläggare och effektiviserar planprocessen.

Uppföljning av åtgärdsarbete

Systematisk miljöövervakning är grundläggande för att kunna identifiera var de största åtgärdsbehoven finns. Resultaten bör sedan kopplas till fortlöpande åtgärder. Genom kontinuerlig uppföljning av utförda insatser är det möjligt att göra en kostnadsanalys av de olika åtgärderna och dess effekter. Detta möjliggör på sikt en effektivare och mer kostnadseffektiv planering av insatser. Miljöförvaltningen publicerade 2015 en uppföljning av åtgärder som gjorts inom projektet "Biologisk utveckling av Stockholm" (BUS) i början av 2000-talet. Miljöförvaltningen har också börjat ta fram förslag till åtgärder för ekologisk förstärkning, något som flera instanser i staden efterfrågat. Miljönämnden har beviljats medel från Digital förnyelse för en förstudie för att, miljöförvaltningen tillsammans med stadens övriga förvaltningar, genomföra en förstudie hur miljöövervakningen kan samlas in, analyseras och tillgängliggöras.

Prioritering av övervakning

Biologisk mångfald och ekosystemtjänster är ett mycket omfattande sakområde. Miljöförvaltningen har därför gjort en bedömning av vilka insatser som är värda, möjliga och ekonomiskt rimliga att följa upp över tid. Miljöförvaltningens förslag är att övervaka

- miljöer med höga värden såsom ekmiljöer
- artgrupper som indikerar status i sin livsmiljö, t.ex. grodor
- skötselkrävande miljöer såsom ekmiljöer och gräsmarker
- kommuntäckande underlagsmaterial, t.ex. biotopkartan
- Skötselarbetet.

Prioriteringsgrunder

Miljöförvaltningen har gjort en prioritering över vilka åtgärder som ska ingå i övervakningsprogrammet och utgått från följande kriterier

- behov av övervakning ska ha uttryckts av skötselansvariga
- mätvärdet är en bra indikator på tillståndet i naturmiljön
- mätvärdet kan utgöra underlag för andra analyser
- staden har en viktig roll för bevarandet, t.ex. gamla ekar
- att värdet skyddas av svensk eller internationell lagstiftning
- att det finns höga naturvärden

- att insatsen har en etablerad metodik
- att det är genomförbart till en rimlig kostnad
- att insatsen ger data som beskriver ekosystemtjänster
- att det handlar om rödlistade eller särskilt skyddsvärda arter.

Tidplan och kostnadsuppskattning

Programmet pågår mellan 2017 och 2021 även om vissa insatser har en längre tidshorisont. Programmet bör årligen ses över och vid behov revideras för att ha en så hög relevans och aktualitet som möjligt utifrån att omvärlden, lagstiftning och miljömål kan ändras. Totalt kostar programmet 4105 mnkr fördelat över de fem åren.

Kommunikation av resultatet

För att kunskapsunderlaget och dess slutsatser ska komma till nytta är det viktigt med ett utbyte av aktuell data inom staden. Det finns i dag ett antal kanaler för detta Miljödataportalen är ett kart- och datalagringssystem som nås internt inom staden. På stadens kartplattform dpMap finns bl.a. fastighetskartan och parkdatabasen. Via webbverktyget Miljöbarometern publiceras rapporter.

Programområde Landskap

Programområdet innefattar övervakningsinsatser som görs på landskapsnivå utifrån djur- och växtlivets perspektiv. Kartan över ekologiskt särskilt betydelsefulla områden redovisas i Stockholms översiktsplan och i stadens miljöprogram 2016-2019.

Ekologer har kartlagt dessa miljöer och kunnat se att över två tredjedelar av grönyterna i ESBO-strukturen i dag är lagskyddade som naturreservat, kulturresevat, nationalstadspark, strandskydd eller på annat sätt.

Programområde Naturtyper/biotoper

Programområdet innefattar dels mångfalden av biotoper, dels naturtyper som hyser en rik fauna. Biotopdatabasen är prioriterad då den utgör en grund för övervakning och analys av landskap, ekosystem, biotoper, habitatvävverk, sammankoppling, förändringar i markanvändning och markskötsel. Databasen innehåller detaljerad information om stadens mark och vattenområden, inkl. bebyggd mark.

Programområde Arter/artgrupper

Programområdet omfattar arter vars trender är särskilt viktig att följa, främst arter som är goda indikatorer på ekosystemets tillstånd och dess robusthet, arter som är nationellt hotade eller lagskyddade.

Programområde Ekosystemtjänster relaterade till biologisk mångfald

Ekosystemtjänst (est) är namnet på en funktion i naturen som är livsnödvändig eller gynnsam för människan, t.ex. pollinering,

luftrening och vattenreglering vid skyfall. Ekosystemtjänster visar tydligt på kopplingen mellan naturens och människans välbefinnande.

Programområde uppföljning av skötsel och åtgärder

Programområdet omfattar uppföljning av stadens skötsel och åtgärder i grön- och blåtor som syftar till att gynna växt- och djurliv. I takt med att staden växer blir det allt viktigare med skötsel och utveckling av kvarvarande natur och parktor utvecklas så att funktionerna stärks. Under 2015-2016 besökte miljöförvaltningen stadens alla stadsdelsförvaltningar för att diskutera samarbete kring skötseluppföljning. Önskemål om ett mer genomtänkt arbete med naturvårdsfrågor framfördes. Miljöförvaltningen utreder nu hur ett sådant digitalt stödsystem skulle kunna utformas, tillgängliggöras och förvaltas. Pilotprojekt genomförs under 2017 för att därefter bygga systemet.

Sammanfattning av intervjuer med stadsdelsförvaltningarnas parkingenjörer

Gensvaret var stort när miljöförvaltningen under 2015-2016 genomförde intervjuer med samtliga 14 stadsdelsnämnder, som ansvarar för skötseln av stadens naturmark. Även trafikkontoret tillfrågades om de naturområden som de förvaltar med fokus på Järvafältet. Dessa intervjuer fungerar som underlag till miljöförvaltningens arbete med ett miljöövervakningsprogram. Bland annat vill miljöförvaltningen veta hur stadsdelsförvaltningarna arbetar med skötseln av park- och naturmark samt vilka ekologiska kunskapsunderlag som efterfrågas. Stadsdelsförvaltningarna påpekar att de inte är experter på naturvård utan mest inriktade på parkskötsel varför ökat stöd från miljöförvaltningens ekologer efterfrågas. Några stadsdelsförvaltningar har tagit fram egna skötselplaner för att bättre kunna styra arbetet kvalitetsmässigt. De flesta stadsdelsförvaltningar upplever resurserna till skötsel och uppföljning som otillräckliga. Till exempel, påpekar stadsdelsförvaltningarna att de ökade kostnader för skötsel och underhåll som följer på en grönytekomensation inte ger mer medel, endast själva investeringen ersätts. Ett förslag är att se över ersättningen för grönytekomensation vid exploatering liksom att se över fördelningsnyckeln. Stadsdelsförvaltningarna har olika metoder och rutiner för uppföljning av skötsel men brist på tid, verktyg och rutiner leder till att systematisk uppföljning i många fall inte sker alls. Enigheten är stor att detta är ett område som behöver förbättras. Norra innerstaden anges som ett gott exempel vad gäller att följa upp åtgärder med regelbunden digital dokumentation och för att föra in

de kartor detta genererar i DpMap. De efterfrågar även hjälp med prioriteringsstöd för naturvårdsinsatser från miljöförvaltningen. Hässelby-Vällingby stadsdelsförvaltning vill att miljöförvaltningen bjuder in alla parkingenjörer till ett möte om rutiner för dataleverans.

Några stadsdelsförvaltningarna efterfrågade mer kunskapsunderlag för naturvårdsinriktad skötsel som också skulle kunna användas i kommunikation med medborgare. Ofta efterfrågar allmänheten mer städade naturmiljöer men vissa miljöer behöver skötas på ett sådant sätt som gynnar stadens mångfald och därmed kan upplevas som stökiga.

Miljöförvaltningen kan tillhandahålla följande GIS-material till stadsdelsförvaltningarna:

- ESBO-kartan som visar grönstrukturens viktigaste områden
- Biotopkartan som är heltäckande för hela stadens naturmiljöer
- Ekdatasen med ekarnas värde och skötselbehov
- Habitatnätverk med livsmiljöer och spridningszoner för tre artgrupper, bl.a. groddjur
- ArtArkens databas för skyddsvärda växt- och djurarter.

Parkdatabasen är stadsdelsförvaltningarnas främsta IT-verktyg där kostnadsberäkningar för upphandling av skötsel görs. Dock saknas uppgifter om naturmark i parkdatabasen och Farsta stadsdelsförvaltningar efterlyser att biotopkartan och parkdatabasen samordnas. En ökad användning av ekologiska kartunderlag skulle bidra till att förbättra stadens naturvård.

Miljöförvaltningen anser att bristen på systematiskt och kontinuerligt insamlad data om naturvård gör det svårt att göra en samlad bedömning av naturvårdsinsatserna i staden, utanför naturreservaten. Om alla stadsdelsförvaltningar följde samma rutiner skulle miljöförvaltningen i framtiden kunna göra uppföljning av hela stadens naturmarksskötsel.

Ärendets beredning

Ärendet har beretts av parkmiljöavdelningen norra innerstaden.

Förvaltningens synpunkter och förslag

Förvaltningen anser att programmet är tydligt och att planerade insatser för övervakning är prioriterade och bidrar till att uppnå stadens mål om hållbar mark- och vattenanvändning enligt miljöprogrammet.

För stadsdelsnämndernas uppdrag är de två programområdena Ekosystemtjänster relaterade till biologisk mångfald och Uppföljning av skötsel mest intressanta. I dag beviljas

stadsdelsnämnderna extra medel för att klara kraven på särskild skötsel av naturreservat. Programmet föreslår att extra medel ska kunna sökas även för skötsel av värdefull naturmark utanför reservaten.

Förvaltningen vill särskilt poängtera att programmets höga ambitioner i skötseln av naturmark kräver extra medel utöver driftsbudgetens nuvarande ram. Förvaltningen föreslår att fördelningsnyckeln för stadsmiljö behöver ses över. Vidare saknar stadsdelsförvaltningen ett resonemang kring den bostadsnära naturen och hur den ska kunna bidra till programområdet. Det är viktigt att den bostadsnära naturen lyfts fram här, då den tenderar att försvinna eller nyttjas hårt, och den kommer inte naturligt in i något av de andra övervakningsområdena. Den bostadsnära naturen är mycket viktig för barn, unga, äldre och personer med funktionsnedsättning som inte tar sig långa sträckor men de kan även vara av stor betydelse för den biologiska mångfalden. Att dessa små öar av ibland till synes oviktig natur hela tiden naggas i kanten är allvarligt och därför viktigt att lyfta upp. Förvaltningen anser att frågan på något sätt behöver bevakas inom ramen för detta program och att den ökade kostnaden som skötseln kräver också behöver regleras.

Förvaltningen anser att miljöövervakningsarbetet generellt behöver kommuniceras mer till stadens förvaltningar, var underlag finns och hur de kan nyttjas. Förvaltningen ställer sig frågande till om både miljödataportalen och dpMap behövs.

Då Miljöbarometerns portal fortfarande är relativt okänd vill förvaltningen gärna se förslag på hur kunskapen om den kan spridas mer. Ett förslag är att stadsdelsförvaltningarna också erbjuder möjlighet att lägga in information där. Ytterligare ett förslag är att fler av stadens sajter länkar till miljöbarometern, t.ex. Stockholm växer.

Angående Programområde Ekosystemtjänster relaterade till biologisk mångfald har förvaltningen följande synpunkter:
-Under punkten "Planerade insatser" nämns att data från Medborgarenkäten, som skickas ut vart tredje år, föreslås fortsätta användas. Förvaltningens förslag är att den samkörs med stadens medborgarundersökning som genomförs varje år. I den ställs bl.a. frågor om upplevelsen av städning och trygghet i det offentliga rummet samt om stadsdelsförvaltningens skötsel av parker och naturmark. Att ha flera olika undersökningar som behandlar liknande fackområden kan skapa både förvirring hos medborgarna och en ovilja att svara.

I remissbrevet ställs frågan om det finns annat stöd som efterfrågas av respektive nämnd. Förvaltningen ser gärna att följande tjänster finns att tillgå hos miljöförvaltningen:

- Möjlighet att få stöd vid upphandlingar av skötsel, kunna få hjälp med skrivningar och formuleringar.
- Möjlighet att få stöd med framtagande av lokala skötselplaner och trädvårdsplaner.
- Om möjligt att det fanns en central upphandling av specialiserad skötsel med inriktning på ökat biologisk mångfald, som stadsdelsförvaltningen skulle kunna ropa av vid särskilda insatser, t.ex. ängsmarksskötsel, betesdjur, skötsel av områden med vårdplaner. Renhållning och ängsslåtter kan behöva skötas av olika entreprenörer, med kunskap inom olika fackområden.

Programskriften innehåller många facktermer som gör den svårläst. Språket kunde vara enklare och mer målgruppsinriktat.

Kungliga Djurgårdens förvaltning och Statens fastighetsverk är viktiga parter i detta då de har stora ytor inom stadens gränser och de borde få förslaget på remiss, likaså länsstyrelsen som har ett övergripande ansvar i länet.

De landskapsarkitekter som arbetar på stadsdelsförvaltningarna är en yrkesgrupp och ett kompetensområde som inte omnämns i programmet. Underhållet av parker och grönytor bör om möjligt planeras in redan i projekteringsstadiet och därför är landskapsarkitekterna, som leder arbetet med upprustningen av parker och grönytor, en av de viktigaste målgrupperna för detta program.

Att den s.k. grönytefaktorn ger poäng för att sociala värden planeras in vid nyanläggning av grönytor stämmer väl överens med det som Kommission för ett socialt hållbart Stockholm skriver i sin delrapport Staden där vi möts. Förvaltningen anser att det är bra när stadens strategidokument stödjer varandra, det ger en större tyngd åt dokumenten.

Bilagor

1. Remissbrev
2. Remissen Program för miljöövervakning av biologisk mångfald och därtill kopplade ekosystemtjänster finns att läsa på <http://insynsverige.se/stockholm-norrmalm> eller <https://insynsverige.se/documentHandler.ashx?did=1864151>

